

TÜRKİYE'DE OKUL KIYAFETLERİ VE SOSYO- POLİTİK DEĞİŞİMİN ETKİSİ

Öğr. Gör. Lale Solak
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Meslek Yüksek Okulu
Giyim Üretim Teknolojisi programı
İstanbul
lalesolak@yahoo.com

Özet

Türkiye'de okul kıyafetleri devletin resmi kurumu olan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir komisyonun kararıyla belirlenmiş ve öğrenciler için kılık kıyafet yönetmeliği hazırlanmıştır. Burada bireysel bir tercih söz konusu değildir. Öngörülen kıyafetin giyilmek zorunda oluşu bile çocuğa artık kendi tercihleri dışında belirlenen kurallara uyulması gerektiği vurgusunu yapar. Tarihsel süreç içerisinde ülkedeki ve dünyadaki siyasi değişimlere, yaşanan ekonomik gelişmelere, uygulanan eğitim politikalarına göre okullarda giyilen kıyafetler de etkilenmiş, değişim ve dönüşüm göstermiştir. Geçmiş bilmenin bu günü anlamaya hizmet edeceği düşüncesiyle, geçmişten günümüze okul kıyafetlerindeki değişimi değerlendirmek bize hem kültürel hem de tarihsel süreç hakkında önemli bilgiler verebilir.

Bu araştırmada Türkiye'de özellikle ilköğretim okul formalarının tarihsel süreç içinde giysi olmasının dışındaki temsiliyetini belgelemek suretiyle kıyafet üzerinden değişimin sebepleri tartışılacaktır. Amaç, siyasal değişim, ilköğretim okullarının yapısal değişimi ile öğrencilerin giydiği okul formalarının değişimi arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaktır. Okul kıyafetlerinin kişilerin zihinlerine nasıl yerleştiği, kişiselleşme ve toplumsallaşmalarındaki etkisi bu çalışmanın bir diğer ağırlık noktasını teşkil etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye'de okul kıyafetleri, okul kıyafetleri, okul kıyafetlerinde değişim.

SCHOOL UNIFORMS IN TURKEY AND THE EFFECT OF SOCIO-POLITICAL CHANGE

Abstract

In Turkey, school uniforms are specified and uniform regulations are prepared for students according to decision of a commission subordinate to the Ministry of National Education. Personal preference is not a matter of discussion. Even having to put on prespecified uniform emphasizes the obligation that the child has to obey the rules determined regardless of his preferences. In history, uniforms worn in schools have been affected, changed and transformed according to political changes in the country and in the world, economic developments and educational policies implemented. Based on the idea that knowing about the past helps understand the present, evaluation of change in school uniforms may give us important information about cultural and historical process.

In this research, the reasons of change in primary school uniforms will be discussed through documentation of what uniforms represent in history other than simple clothings. The aim is to reveal the relationship between the political changes, the structural changes in primary schools and the changes in school uniforms worn by students. How school uniforms are imprinted on people's mind, and its effect on their individualization and socialization are other emphasizing points of this study.

Key Words: School Uniforms in Turkey, School Uniforms, School Uniforms and Transfiguration

GİRİŞ

Türk resmi yazılı tarihinde başka ülkelerde uygulanan politikaların ve uygulamaların yansımalarını gördüğümüz ilk dönem (1839-1876) Tanzimat Dönemi'dir. Osmanlı Devleti kendi ülke bütünlüğünü sağlamak ve diğer ülkelerle olan bağlarını kuvvetlendirmek için devletin her kurumunda değişiklikler yapmıştır, eğitim kurumu da bunlardan biridir. Cumhuriyet her ne kadar yeni bir toplumsal proje olsa bile Tanzimat'ın birikimiyle hayatiyet bulduğu iddia edilebilir. Tanzimat'ın vizyonu imparatorlukken Cumhuriyet'in ulus devlettir. Bu vizyon farklılığı üretilen politikaları olduğu gibi eğitim politikasını da doğrudan etkilemesi kaçınılmazdı.

Tanzimat hareketi ile birlikte Fransız modeli alınarak okul yapıları ve müfredatlarında yenileşmeler başlamıştır. Okul kıyafetlerinde de Tanzimat Dönemi'ne kadar yaygın olarak kullanılan okul kıyafeti görülmemekle birlikte öncelikle yabancı misyoner okullarında kısmen de olsa karşılaşılmaktadır. 1925'li yıllardan itibaren kısmen uygulanmakla birlikte 3 Aralık 1934 yılından itibaren kanunen ilk ve ortaokul çocuklarında resmi kıyafet kullanımı zorunlu hale gelmiştir. Buna etken olan düşünce Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte "Milli Devlet" yaratma fikri ve eğitimin birleştirilmesi düşüncesidir. Böylece Kurtuluş savaşından sonra ilkokullarda giyilen siyah renkli, beyaz yakalı önlükler ile kız ve erkeklerin kullanabileceği tek tip kıyafet uygulamasına geçilmiştir.

03 Mart 1892 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanununda yer alan ve 1930 tarihli İlk Mektep Programında genç neslin "iyi" vatandaşlar olarak yetiştirmek amacıyla olduğu belirtilmektedir. Terbiye ve Tedris başlığı altında yer alan bölümde kıyafet birliği terimi geçmekte ve öğrencilerin kıyafetleri genel olarak tanımlanmaktadır. (Sakaoğlu, 2003: 293).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2012 yılında Tanzimat'tan bu yana iktidar ve/veya ideolojinin güdümündeki okul kıyafeti konusunda aldığı "serbest" kıyafet giyme kararına siyasi tarih açısından incelendiğinde; eğitime yansımaları muhtemel kırılma noktaları;

- 1- 1840- 1925 Tanzimat Döneminden Cumhuriyet Yönetimine geçiş, eğitimin birleştirilmesi ve kıyafet devrimi (85 yıl)
- 2- 1925-1960 Cumhuriyet yönetimi ve yeni anayasa (35 yıl)
- 3- 1960-2012 Yeni anayasanın uygulanması, 1980 askeri darbesi ve anayasasının getirdikleri (50 yıl).

Tarihsel arka plan açısından literatür taraması yapıldığında; bu çalışmada Tanzimat Dönemi'ni başlangıç olarak almamın en önemli nedeni dönemin belirgin özelliği olan yenileşme hareketinin en başarılı faaliyetlerinden olan eğitim reformlarıdır.

Tanzimat'taki batılı modellerin uygulanmaya başlanması ulus devlet oluşumunun Osmanlı cephesindeki etkilerine çözüm üretme çabasıdır. Tanzimat'la başlayan bu süreç 1856 Islahat ve 1876 I. Meşrutiyet dönemleriyle devam etmiştir. Islahat 19. yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat'ın bir devamı olarak kaçınılmaz olurken; her ikisinde de temel amaç ülke topraklarında yaşayan gayr-i müslim tebaaya yeni haklar tanımak (-ki bu ilk kez Tanzimat'la gerçekleşir.) ve sonrasında ise bu hakları genişletmek olmuştur. Özellikle sosyal alanda tanınan haklar daha sonra siyasi, hukuki ve ekonomik alanlara doğru genişletilmiştir. Tanzimat ve Islahat'tan sonraki en büyük adım ise "Kanun-i Esasi" ile Meşrutiyet Dönemi olmuştur. Bu da 19.yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen bir gelişme olarak imparatorluk tarihinin bir dönüm noktasıdır. Özellikle siyasi alandaki bir farklılık olarak görülse de yansımalar incelediğimiz konu olan eğitim alanında da kendini gösterecektir. Bunun en güzel ve önemli örneklerinden biri II. Abdülhamit döneminde kurulan Aşiret mektepleridir. Bu yaklaşımda farklı ulusların Osmanlı çatısı altından ayrılma söylemi geliştirdiği bir dönemde özellikle Araplarla olan ilişkilerin daha sıcak sürdürülmesi için aşiret reislerinin çocuklarına yönelik bir eğitim sistemi oluşturarak devlete bağlılıklarının sürdürülmesi amaçlanmıştır. Bu okullarda üniforma kullanımı dikkati çekmektedir.

Tanzimat Dönemi'ne ait bir Aşiret mektebi fotoğraf okumasında öğrencilerin ayrı ayrı veya gruplar halinde stüdyoda poz verdikleri resimlerde kıyafetleri yorumlanmaktadır. Bu geleneksel kıyafetleriyle öğrenciler çeşitli kesim ve kumaşlardaki cübbe ve başlıklarıyla- sert ve gülümsemeden kameraya bakmaktadırlar. Yine fotoğrafın

tamamında 28 erkek çocuk okulun önünde Avrupa'dan modifiye edilmiş uzun-sıkı beş düğmeli ceket ve aynı kumaştaki pantolondan oluşan modern üniformalarını giyerek poz vermektedirler (Rogan, 1996: 91).

Batı'daki Rönesans etkisi ile yönetimin yenileşme hareketine olan yatkınlığı ilk olarak kamu ve eğitim kurumlarına yansımış, böylece yeni eğitim kurumları ile birlikte mazinin geleneksel kurumları yeniden ele alınmış ve modernize etmek için yapısal düzenlemelere gidilmiştir. Osmanlı'nın çöküş dönemi diye nitelenen 19. yüzyılda İmparatorlukta okullar için mektepler ve medreseler, II. Abdülhamit zamanında kurulan (1876-1909) ve yaygınlaştırılan laik devlet okulları, yabancı milletlerin kurdukları okullar, Katolik, Protestan misyoner okulları yer almaktaydı. 1839 yılında Maarif Nizamnamesi'ne göre köy ve kasabalara Rüşdiye, kentlere Sivil İdadî, vilayet merkezlerine Sultaniye kurulması kararı alınmıştı. Bunlar sadece erkekler içindi. Sultan Abdülhamit döneminde Sıbyan Mektepleri ve İdadiler yaygınlaşıyordu. (Zürcher, 2004:100).

Bu tez çalışmasında sıbyan mekteplerinde gündelik hayat ve eğitim politikalarının çocuklara nasıl yansıdığı belgeler üzerinden görünür kılınacaktır. Ayrıca bu dönemin en önemli yansıması, kız öğrenciler için okulun zorunlu hale getirilmesi olmuştur; ki o güne kadar münferit çevreler hariç kızların eğitimi düşünülemezdi bile. Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar eğitim kurumlarında büyük gelişmeler görülmekle birlikte sistemli değildi. Bu dağınık gelişme Cumhuriyet yönetiminin girişimi ile tek bir kurum altında toplanmış ve "Millî Eğitim" düşüncesi altında birleşmiştir. Osmanlı'da din temelli olan eğitim sonrasında laik bir sisteme oturtulmaya çalışılmış ve bunun içinde farklılıklar yurttaşlık ortak paydası altında birleştirilmiştir.

II. Mahmud tarafından girilen reformları geliştirmek ve devamlılığını sağlayabilmek için gerekli teşebbüslere girişilmiştir. Her ne kadar Tanzimat Fermanı'nda eğitim ve öğretim konuları üzerinde diğer alanlar hakkında söylenenlerin yanında hemen hiçbir işaret görülmemekle beraber Tanzimat, denilebilir ki en büyük başarısını kim ne derse desin eğitim alanında göstermiştir (Koray,1991: 26).

Tanzimat maarifi ve okulları Türk eğitiminde bir başlangıçtır. Bugün bile hangi önemli eğitim kurumumuzun tarihini inceleysek Tanzimat'ın izlerini ya da temelini buluruz. İlköğretimin zorunlu kılınması ve yaygınlaştırılması, yüzlerce yıllık öğretim metodunun değiştirilmesi, dernekler, vakıflar aracılığı, hatta imecelerle okullaşma sürecinin başlatılması, din eğitiminin yanında temel eğitimin, bir ölçüde de laik eğitimin ve yabancı dil öğretiminin gündeme gelmesi, kızlara ortaokul, öğretmen okulu, meslek okulu kapılarının açılması, öğrencilere özel kıyafetler öngörülmesi, okul binaları yapılması, Türkçe eğitimin esas alınması, halk dilinin (kaba Türkçe'nin) öğretilecek kadar önemli olduğu üzerinde durulması, halka kara cümle yazı ve hesap öğretme siyaseti, o kısa dönem saygıyla anmamızı gerektiriyor (Sakaoğlu, 2003:93).

Okul Kavramı

Okul, toplumsal bir kurum olan eğitimin öğelerinden biridir. Eğitim, toplumun hemen her katmanında gerçekleştirilen bir olgudur. Okul, modernleşme ile birlikte çocuğun ya da kişinin toplumsallaştırılma sürecinde ana aktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Althusser, 2003: 54).

Çocukluk sürecinde topluma ait öğrenilen kültürel kodlar, doğru-yanlış, iyi-kötü gibi norm ve değerlerdir. Bu sayede çocuk nasıl davranırsa toplum tarafından kabul göreceğini az çok anlar hale gelir. Son yıllarda önemi artan kreş ve anaokullarını kapsayan okul öncesi eğitimi dışarıda bırakırsak bir çocuğun sosyal bir kurumla ilk tanışması ilköğretim sürecinde başlar. O güne kadar edindiği sözlü ve kurum dışı eğitimin yanı sıra devletin şekillendirdiği öğretim kurumunun yazılı eğitimini de alacaktır. Burada eğitim ve öğretimi birbirinden ayırtmak gerekir. Eğitim hayatın her anında vardır ve hayat boyu devam eder. Oysa öğretim, planlı faaliyetler bütünüdür. Öğretim önceden hazırlanmış bir programla okullarda yapılır ve bir amacı vardır. Öğretim seçilmiş kontrollü kurumsal çerçevelerdir. Böylece çocuk okulda kendi sınırlı çevresinde öğrendiği sosyal ilişkilerin daha karmaşık halini, yaşadığı dönemden daha önceki dönemlerde neler yaşandığını hatta dünyada neler olup bittiğini anlayacak bir dönüşüm geçirecek ve kültürel, zihinsel, sosyal ve duygusal açıdan gelişim gösterecektir. En azından arzu edilen ve kurumsal eğitimle amaçlanan budur. Bu yönüyle bakıldığında devlet artık çocukları bir kuruma mensup görür, çocuklar da kendileri adına, gelecekle ilgili ilk adımı atmış olurlar. Okula başlamak öğrenci adayının tercihi dışında gelişen kurumsal öğretim süreci, yeni bir hayata geçişi de simgeler. 6-7 yaşlarında okula başlayan çocuklar artık ders saati ayrımını öğrenmek, sınıfta öğretmenini dinlemek, sırasında ders süresince oturmayı öğrenmektedir. Artık okula başlayan çocuk kendisinden yaşça küçük olan çocuklardan

farklıdır. Hayatındaki eşiklerden birinden geçmektedir. Bu süreci hem kendisi hem de çevresindekiler için görünür kılan en somut örnek genelde önlük olarak bilinen okul kıyafetidir.

Mimari, okula indirildiğinde mekan giydirilmiş “biçim”dir. Okul deyince akla ilk olarak mekan olgusu gelmektedir. Zihinlerde yer alan okul binası ya da yapısı kavramından uzak ya da klişelere benzemeyen bir örnekle karşılaşıldığında sıklıkla yadırganır; çünkü okulun, türevi olan kavramlarla bir bütünlük arz etmesi beklenir. Okul kompozisyonunu bozan bir örnek, amacına uygun olması düşünülmeden ve sorgulanmadan ilk tepki olarak yadırganır; çünkü amacına uygun bulunmaz: amaç, klişelerle özdeşleştirilmiştir. Okul mekanı, tanımlı mekansallıklar toplamıdır ve içinde yine çerçevesi çizilmiş resmi eğitim hizmeti üretilmektedir. Eğitim, artık okulun yarattığı mekansallık içinde düşünülmektedir.

Örgün eğitimin yapıldığı bu süreçte biçimlendirme işlevi aile ile birlikte okullarda gerçekleştirilir. Bu biçimlendirme yapısının içinde kıyafet ya da formanın etki düzeyine ele alındığında aslında giysi bir kılıf, beden ise mekana hapsedilmiş bir obje olarak düşünülebilir. Giysi bir yapı olarak ele alınırsa parçalar (ön/arka/kol vb.), renk (siyah/beyaz vb.), cinsiyet (kız/erkek.), yer (ev/okul/iş vb.) bu yapının öğeleridir. Okul böylece çocuğu bir kılıfa sokar; bireysellikten toplumsallığa geçişin sağlandığı, amaçların şekillendirildiği ideolojik bir aygıt dönüştürülür. Okul kavramının somut tanımları içinde bina, sıra, tahta, kitap, defter, kalem, öğrenci, öğretmen, hiyerarşik ilişki, normlar gibi bileşenler yer alır. Bunların hiçbirinin olmaması halinde bile eşyanın tabiatı gereği etkileyen ve etkileşen karşıt gruplar, zorunlu olarak bu ilişkinin taraflarını meydana getirirler.

Sosyo Politik Değişim ve Türkiye’de Okul Kıyafetine Yansıması

Bu çalışmanın önemli bir bölümünü teşkil eden okul kıyafeti, ilk olarak Avrupa’da kimsesiz ve yoksul çocukların temiz ve düzgün giydirilmesi, forma içindekileri ayırtarak eşitlemek amacı ile başladığı ileri sürülebilir. Türkiye’de ise Cumhuriyet sonrası devletin okullarda kıyafet uygulamalarına dair yayınladığı ve uygulama şartı koyduğu yasa, yönetmeliklerle uygulamalara başlanmıştır. Cumhuriyet öncesi ise ilkokul statüsündeki sıbyan mekteplerindeki okul öğrencilerinde yaygın olarak gündelik kıyafetlerle karşılanılmaktadır. Ancak askeri niteliklerdeki okullarda tek tip üniformaların kullanıldığı belirlenmiştir.

1925 yılından günümüze ilkokul kıyafetleri artık devletin resmi kurumu olan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir komisyon kararıyla belirlenmektedir. Komisyon kararı bakanlık aracılığıyla tüm Türkiye’de aynı anda uygulanmaktadır. Bu komisyon Milli Eğitim Bakanlığı içinde yetkilendirilen uzmanlardan oluşmaktadır. Bu uygulamada öğrencinin bireysel seçimi söz konusu değildir. Artık okula giden çocukların hepsi aynıdır. Zengin-fakir, doğulu- batılı gibi kimlikler okul dışında kalarak tüm çocuklar eşittir. Öngörülen kıyafetin giyilmek zorunda oluşu okullu çocuğa, belirlenen kurallara uyması gerektiği vurgusunu yapar.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kanunen başlatılan bu kılık kıyafet zorunluluğu yıllar itibariyle değişim göstermiştir. Böylece Kurtuluş Savaşı’ndan sonra ilkokullarda giyilen siyah renkli, beyaz yakalı önlükler ile kız ve erkeklerin kullanabileceği tek tip kıyafet uygulamasına geçilmiştir. Halifeliğin kaldırılması ve eğitimin birleştirilmesinin ortak amacı; yönetimde ve eğitimde eşitlikçi sisteme geçiş sağlamak olarak kurgulanmaktadır. Bu da hem siyasi hem de eğitim alanında devrimdir.

Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na 1930 tarihinde ilave edilen 4. Madde İlk Mektep Programı Kanunu’dur. Bu kanun genç nesli “iyi” vatandaşlar olarak yetiştirme hedefini ayrıntılarıyla açıklamaktadır. “Terbiye ve Tedris” başlığı altında yer alan bölümde de sıkça “kıyafet birliği” terimi geçmekte ve öğrencilerin kıyafetleri biçimin dışında da yüklenen anlam olarak da tanımlanmaktadır. Okullardaki kıyafet birliği ve tanımlamalarından on yıl sonra da 1934 tarihli “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanunun Tatbik Suretini Gösterir Nizamname” başlıklı kanunla kılık kıyafete kanun nezdinde düzenlemeler getirilmiştir (Maarif Vekaleti, İlk Mektep Müfredat Programı, İstanbul,1930).

Sonrasında iki askeri darbe ve bir muhtıra Türkiye’nin kimyasını etkilemiş içte ve dışta meydana gelen “siyasi” gelişmeler ülkeyi yorgun düşürmüş, eğitim bir yana bırakılmış genel siyaset üzerinde durulmuştur. Gelişmeler ülkemizde siyaset tabanlı olduğundan anayol siyaset tali yollarda da eğitim, hukuk, sosyal haklar olarak ilerlemektedir.

Aradan geçen 47 yılın ardından 1981 yılında çıkan “Milli Eğitim Bakanlığı İle Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık Kıyafetlerine İlişkin Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme her derece ve türdeki okullarda; (askeri okullar, polis kolejleri gibi resmi üniforması bulunan okullar hariç) öğrencileri ile bu kurumlarda görevli yönetici, öğretmen ve diğer personelin kılık kıyafetlerinin düzenlenmesine ilişkin esasları kapsamaktadır. Bu Yönetmelik 2413 sayılı "Bilumum Devlet Memurlarının Kıyafetleri ile ilgili Kararname" ile; 2596 sayılı "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun"un 6. maddesine göre hazırlanan 1958 sayılı "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanununun Tatbik Suretini Gösterir Nizamname"ye dayalı olarak hazırlanmıştır. Bu nizamnameye göre; yönetici, öğretmen ve diğer görevlilerle, öğrencilerin; Atatürk İnkılap ve İlkeleri'ne uygun, uygar, aşırılıklara kaçmayan ve sade bir kıyafette olmaları şeklinde ifade edilmiştir. Gerekçesi; kıyafette birlik, bütünlük, uyum ve düzen sağlamaktır. Amaç olarak öğrencilere kılık kıyafet yönünden toplumun özelliklerine uygun tavır, tutum ve alışkanlıklar kazandırmanın hedeflendiği belirtilmektedir. Kız ve erkek öğrencilerin kıyafetleri ayrı ayrı, detaylı olarak tanımlanmıştır(Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanununun Tatbik Suretini Gösterir Nizamname, II. Bölüm, ana ilkeleri 10. Madde).

2012- 2013 eğitim öğretim yılına gelindiğinde, halen giyilmekte olan okul kıyafetlerinin ani bir gelişmeyle 07 Ekim 2013 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından zorunluluğunun ortadan kaldırıldığı duyurulmuştur. Bu karara istinaden anılan tarihlerde yazılı ve görsel basında tartışmalar yol açarak bunun kılık kıyafette bir devrim olduğu belirtildiği görülmektedir.

• **Kasketli Okul Kıyafetleri Dönemi**

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte 1925'li yıllardan itibaren kısmen uygulanmakla birlikte 3 Aralık 1934 tarihinden itibaren kanunen ilk ve ortaokul çocuklarında resmi kıyafet kullanımı zorunlu hale getirilmiştir. Buna etken olan düşünce Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte milli devlet yaratma fikri ve eğitimin birleştirilmesi düşüncesidir.

1921'de daha Cumhuriyet ilan edilmeden Atatürk ve Meclis Hükümeti, “Maarif Kongresi'ni yaparak eğitimin temellerini oturtmuştur. Eğitim zorunlu hale getirilmiş ve tek çatı altında toplanmıştır. Necdet Sakaoğlu'nun belirttiği gibi, okullarda kıyafetlerle ilgili kızlarda yalnız pantolon yerine eteklik giyilmesi, başa kasket ayrıca berenin de kızlar içinde gösterişli olacağı belirtilmektedir. Kızlar için koyu renkli bir göğüslük, hem ucuz hem kullanışlı hem de yapılaşa göre pek zarif olabilir. Oğlan çocukları için, kısa bir pantolon yazın bolca bir bluz veya gömlek, kışın kalınca bir ceket hafif bir kasket, sağlam ve ayağa uygun bir çift iskarpin ile kalınca, uzun konçlu çorap çok elverişlidir (Sakaoğlu, 2003: 293).

• **Siyah Önlük Beyaz Yakalı Okul Kıyafetleri Dönemi**

Böylece Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Maarif Vekaleti, İlk Mektep Müfredat Programı yürürlüğe girerek, ilkokullarda giyilen siyah renkli, beyaz yakalı önlükler ile kız ve erkeklerin kullanabileceği tek tip kıyafet uygulamasına geçilmiştir(Çizim 3). Halifeliğin kaldırılması ve eğitimin birleştirilmesinin ortak amacı, yönetimde ve eğitide laik sisteme geçiş sağlamaktır. Bu da hem siyasi hem de eğitim alanında devrimdir (Maarif Vekaleti, İlk Mektep Müfredat Programı, İstanbul).

Bahriye Yalçınkaya'nın çalışmasında belirttiği gibi; siyah önlük ve beyaz yaka 1925'li yıllarda yavaş yavaş,1934 yılından itibaren kanunen, ilk ve ortaokul çocuklarında resmi kıyafet olarak kullanılmıştır. Neden siyah kumaştan önlük sorusuna ise, dönemin Mussolini İtalya'sından etkilenildiği söylemesi bu çalışmada üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yalçınkaya 2009: 2). Yani aynı dönemde diğer ülkelerde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin bu kıyafetlerin belirlenmesindeki etkisi çalışma açısından dikkate değer bir konu olarak ele alınmalıdır.

1934 Tarihinde uygulamaya koyulan “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanununun Tatbik Suretini Gösterir Nizamname” de detaylı bir şekilde okul öğrencilerinin kıyafetleri tarif edilmiştir. Kız öğrenciler için “siyah önlük giyerler, beyaz yaka takarlar. Okul içinde baş açık saçlar temiz olup düzgün taranır. Saçlar, uzatılması halinde, örülür, imkan varsa beyaz kordela takılır” denilmektedir. Erkek öğrencilerin ise “siyah önlük giyerler, beyaz yaka takarlar. Okul içinde başı açık, saçlar kısa kesilmiş ve temiz olur” şeklinde yer almaktadır. Her iki grup öğrencilerinde mevsime göre değişiklik gösterecek kıyafetlerinin de 14. Madde ile tanımlandığı belirlenmiştir. Bu maddenin III. Bölüm “diğer hükümler” başlığı altında “okullardaki giyimle ilgili hükümlerinde belirlenen, diğer tamamlayıcı türdeki giyeceklerin tipi, modeli ve rengi okul yönetiminin, varsa okul aile birliği görüşleri

alınarak tesbit edilir” maddesi yer alır. Madde 17 ile de öğrenim görülen okulun rozeti dışında hiçbir şey takılmayacağı belirtilir. Bu kurallara uyulmaması halinde “Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Ortaokul, Lise ve Dengi Okulların Disiplin Yönetmeliği” uygulanacağı belirtilmektedir (2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun, 1935, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2933.pdf>).

• Mavi Önlük Beyaz Yakalı Okul Kıyafeti Dönemi

Bu nizamnamenin ardından 1988 yılında okul kıyafetlerinin renk değişimi gerçekleşmiştir. “Mavi önlük beyaz yakalı dönem” olarak adlandırdığımız bu dönem de 2009 yılına kadar devam etmektedir. Yalçinkaya çalışmasında; 1988 yılının sonlarına doğru önlük rengi maviye döndüğünü beyaz yakalardaki motiflerin güncelleşerek, yeni bin yıla yenirenk ve modellerle girilmesi kararı alındığını belirtmektedir. Karar mekanizmalarının gerekçesini ortaya koyarken; uygulanan tek tip kıyafet’in öğrencilerin psikoloji ve başarılarının olumsuz yönde etkilediği belirtmektedir. Ayrıca öğrencinin kendisini en rahat hissettiği kıyafetle okula gitmesi gerektiği konusunda birleşen uzmanların modernleşme rüzgarlarına dayanamayan mavi renkli okul önlüklerinin de 2009-2010 ders yılından itibaren değiştirilmesi konusunda birleştiğini ifade etmektedir. Ayrıca Yalçinkaya; dönemin Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik’in “siyah önlük aslında bizim sefaletimizi örtmek içindi” şeklindeki vurucu tespitine gönderme yapmıştır (Yalçinkaya 2009:1).

• Yarı Serbest / Esnek Okul Kıyafetleri Dönemi

2009-2010 ders yılından itibaren, okul kıyafetlerinde okul yönetimi, okul aile birliği ve Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak karar sonucunda belirlenen kıyafetlerin kullanılması kararı alınmıştır. Bu dönemde ayrıca okul yapıları da değişikliğe uğramış ve ilköğretim olarak 8 yıl zorunlu eğitim şartı getirildiği görülmektedir. Öğrencilerin kıyafetleri açısından bakılacak olursa kış ve bahar mevsimleri için hazırlanan tavsiye modeller Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çizimleri yapılarak okullara ilan edilmiştir. Ancak bu tavsiye kararın okullarda uygulanması serbestisi yüzünden her okulda farklı kıyafet kullanımı yaygınlaştığından “esnek okul kıyafetleri dönemi” olarak anılabilmektedir. Özellikle vakıf ve özel okullarda kurumsal kimlik altında giyilen okul kıyafetleri görülmeye başlanmaktadır. Azınlık okullarında ise kendi içinde kısmen bağımsız kıyafetler giyildi. Burada dikkati çeken en önemli nokta devlet okulları dediğimiz direkt Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak eğitim öğretimi devam ettiren okulların, bu değişikliklerden bire bir etkilenmesine rağmen özel okullar ve azınlık okullarının etkilenmediği belirlenmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çocukluk tarihini ayırtmadığımız genel tarih içinde “Cumhuriyet Çocukları” diye bir kavram yer almaktadır. Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte dev bir dalga olarak yayılan bu çocuk modeli araştırmam için çok önemlidir. Bu kavram o dönem için kurgulanmış, kılık kıyafeti ve davranışları ile topluma örnek teşkil etmiştir. 1990’lar ve sonrasında günümüzdeki eğitime bakıldığında ise çocukluk bir sektör gibi algılanıp pazarlanan bir araç konumuna dönüşmüştür. Çocuklar çok eskilere yani çocukluk kavramının hiç başlamadığı yetişkinin küçük haline dönüştürülmüşlerdir.

Not: Bu çalışma 24-26 Nisan 2014 tarihlerinde Antalya’da 21 Ülkenin katılımıyla düzenlenen 5th International Conference on New Trends in Education and Their Implications – ICONTE’ de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Akyüz, Y.. (1994). *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.

Altuhusser, L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev: Yusuf Alp, Mahmut Özışık) İstanbul: İthaki Yayınevi.

Berkes, N. (2008). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. (Haz: Ahmet Kuyaş) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Bilim, C. Y. (2002). *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Yayınları no: 12.
- Bock, P. K. (2001). *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri*, İstanbul: İmge Yayınevi.
- Cem, İ. (1984). *Geçiş Dönemi Türkiye’si 19841-1984*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Cemal, M. (1996). *Eşitlikçi Toplumlar* . İstanbul: Belge Yayınları.
- Claessen, H.J. M. ve Scalnik, P. (1993). *Erken Devlet*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Deringil, S. (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji-II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. (Çev: Gül Çağala Güven) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Flügel, J. C. (1950). *The Psychology Of Clothes*. London: Hogart Press.
- Hansen, J. F. (1979). *Sociocultural Perspectives On Human Learning*. U.S.A.: Prentice- Hall Inc.
- Işık, E. (1998). *Beden Ve Toplum Kuramı*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kaplan, İ. (1998). *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi Ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerine Etkisi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kara, İ. ve Birinci, A. (2005). *Mahalle/Sıbyan Mektepleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karpat, K. H. (2001). *İslamın Siyasallaşması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koçer, H. A. (1991). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu Ve Gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Koray, E.. (1991). *Türkiye’nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi.
- Korkmaz, A. (2005). *Ziya Gökalp Aksiyonu, Meşrutiyet Ve Cumhuriyet Üzerine Tesirleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Levinson, B. Ed. Et. Al. (2000). *Schooling The Symbolic Animal: Social And Cultural Dimensions Of Education*. U.K.: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Levinson, B. ve Foley, D. E. ve Holland, D. C. (1996). *The Cultural Production Of The Educated Person*. U.S.A.: State University Of New York.
- Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Locke, J. (1963). *Essay Concerning Human Understanding*.
- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öndin, N. (2003). *Cumhuriyetin Kültür Politikası Ve Sanat 1923-1950*. İstanbul: İnsancıl Yayınları..
- Öztuna, Y. (2004). *Türk Tarihinden Yapraklar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Parmaksız, E. (2008). *II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Sistemi Eğitim Yapıları Ve Askeri Rüştüyeler*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sander, O. (2004). *Siyasi Tarih*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Sare, Ö. C. Vd. (1983). *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*. İstanbul: Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, Araştırmalar Dizisi.
- Spindler, G. D. (1954). *Education And Anthropology*. California: Stanford University Press, Stanford.
- Spindler, G. D. (1987). *Education And Cultural Procees, Anthropological Approaches*. Second Edition, Waveland Press Inc.
- Tabakoğlu, A. (2003). *Türk İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türedi, H. (2008). "Örtük Programın Eğitimde Yeri Ve Önemi". Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Viadero, D. (2005). "Uniform Effects: Schools Cite Benefits Ofb Student Uniforms, But Researchers See Little Evidence Of Effectiveness." Education Week.
- Wright, J. (2000). *Disciplining The Body: Power, Knowledge And Subjectivity In A Physical Education Lesson*, University Of Wollongong Research Online.
- Yalçinkaya, B. (2009). "Giyim Kuşam Kültüründe (Milli Eğitim Okullarında) Okul Önlüklerinin Tarihsel Yolculuğu", Türkiye-Ukrayna İlişkileri Ve VII.Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu, Ukrayna. Ankara: Halk Kültürü (Folklor) Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Yelkenci, F. Ö. (2010). *Türk Modernleşmesi Ve II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Zurcher, E. J. 2004. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılık Kıyafete Dair Kanun ve Diğer Mevzuatlar**
- 3 Mart 1924 tarihli, 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/110.html> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2011)
- İlk Mektep Kanunu, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400842.pdf (Erişim tarihi: 11 Kasım 2011)
- Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2933.pdf> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2011)
- Mili Eğitim Bakanlığı ve Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık Kıyafetlerine İlişkin Yönetmelik, <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/52.html>. (Erişim tarihi: 11 Kasım 2011)
- Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121127-1.html>. (Erişim tarihi: 11 Kasım 2011).